

„Ohne wenn und aber“?
EN REPLIK TIL JOACHIM LUND

AF
OLE BRANDENBORG JENSEN

I sidste hæfte af *Historisk Tidsskrift* (118:1 (2018), s. 278-284, herefter: Lund 2018) anmeldte Joachim Lund min bog *Landesgruppe Dänemark. NSDAPs udlandsorganisation i Danmark ca. 1932-1945* (Odense 2017, herefter OBJ 2017), og som det vil fremgå, var anmeldelsen ikke uden fejl.

Først en formalitet. Joachim Lund skriver: „Kapitel 5 omhandler Hitlerjugend (konsekvent fejlskrevet „Hitler Jugend“)“.¹ Det må undre, at ledende folk i en lang række ministerier og partikontorer ikke kendte den autoriserede stavemåde. ² Også HJ's leder Baldur von Schirach står til en reprimande, og det samme gælder en række anerkendte historikere som f.eks. Wolfgang Keim, Michael Kater og Mario Wenzel.³ HJ-medlemmerne selv var heller ikke enige om, at „Hitlerjugend“ var den rette stavemåde; f.eks. skrev en af Sankt Petri Skoles tyske elever følgende i sin obligatoriske levnedsskildring: „Ferner habe ich an vielen Hitler-Jugend-Lagern teilgenommen“,⁴ og eleven fik vel at mærke ingen røde streger i den anledning.

Kært barn havde mange navne (Hitler-Jugend, Hitler Jugend, Hitlerjugend, HJ, H.J., H.-J.), og uklarheden bliver ikke mindre af, at *Reichsgesetzblatt* offentliggjorde loven om HJ's autoritative stilling i Tysklands ungdomsarbejde under overskriften „Gesetz über die Hitler-Jugend“.⁵

¹ Lund 2018, s. 279.

² F.eks. blev tidsskriftet *Jahrbuch der Hitler-Jugend* udgivet af Reichsjugendführung. Andre eksempler på „forkert“ stavemåde i det samtidige kildemateriale: John T. Lauridsen (udg.): *Werner Bests korrespondance med Auswärtiges Amt og andre tyske akter vedrørende besættelsen af Danmark 1942-1945*, 10 bind, Kbh. 2012; bd. 3, s. 94, 472, bd. 5, s. 297; OBJ 2017, s. 30, 183.

³ Baldur von Schirach: *Die Hitler-Jugend. Idee und Gestalt*, Leipzig 1934; Wolfgang Keim: *Erziehung unter der Nazi-Diktatur*, bd. 1, Darmstadt 1995, s. 123ff.; Michael H. Kater: *Hitler Jugend*, Darmstadt 2005; Mario Wenzel: „Die NSDAP, ihre Gliederungen und angeschlossenen Verbände“, i Wolfgang Benz (Red.): *Wie wurde man Parteigenosse*, Frankfurt a. M. 2009, s. 19 ff.

⁴ „Lebenslauf“, Herbert Löppke (1944). Landsarkivet for Sjælland m.m. Sankt Petri Realskole. Sagsgruppeordnede korrespondancesager, læg: 1944. Pk. 190.

⁵ *Reichsgesetzblatt* 1936, 1.12.1936.

Et andet uddrag af Lunds anmeldelse lyder således: „Af disse (dvs. alle NSDAP-medlemmer med bopæl i Danmark på et eller andet tidspunkt i perioden, OBJ) blev ca. 600 (s. 11) eller 450 (s. 86) rekrutteret i Danmark“. ⁶ Her vil læserne let få den opfattelse, at jeg ikke har styr på mine tal. Hvis man læser de nævnte sider, vil det imidlertid fremgå, at medlemsnumrenes indbyggede kronologi giver grundlag for at konkludere, at det samlede antal rekrutterede partimedlemmer i Danmark var ca. 600, og at 450 af disse kan identificeres. Det er svært at misforstå, især da jeg i samme forbindelse udtrykker håb om, „at andre historikere og historisk interesserede vil finde det umagen værd at bidrage til identifikationen af de sidste ca. 150 af de i alt ca. 600 personer, der blev medlem af NSDAP-AO, mens de pågældende havde bopæl i Danmark“. ⁷ For god ordens skyld skal det understreges, at Lund ikke har fundet det umagen værd at bidrage til en sådan identifikation.

Lund medgiver, at resultaterne af min undersøgelse „må have interesse for nazismeforskningen“, ⁸ men er alligevel skeptisk over for undersøgelsens relevans: „OBJ giver ingen anden motivation for sin undersøgelse, end at NSDAP-AOs medlemsskare og hvervning i Danmark ikke har været undersøgt før, og at et fremragende kildemateriale i øvrigt står til rådighed i form af beholdningerne i Berlin Document Center“. ⁹ Denne enkle (og rigtige) forklaring passer imidlertid ikke Lund, der mener at kunne finde „den egentlige drivkraft“ i forordets kritik af „partifællernes og sympatisørernes egne fortrængningsmekanismer og deraf følgende løgne og fortielser“. ¹⁰

Lund mener altså, at jeg har lavet undersøgelsen for at finde belæg for at kritisere nogle personer, som jeg på forhånd havde et horn i siden på – eller med andre ord: Jeg kendte undersøgelsens resultat, inden jeg lavede undersøgelsen. Det taler vist for sig selv.

Omtalen af de fortrængningsmekanismer, løgne og fortielser, som Lund hæfter sig ved, er ikke mindst møntet på personer med relation til Sankt Petri Skole. ¹¹ Det har tilsyneladende tirret Lund, der dog anstændigvis gør opmærksom på, at han er part i sagen. Efter at en stort set samlet dagspresse reagerede stærkt på dokumentationen for Sankt Petris „brune“ fortid, valgte skolens ledelse nemlig at ansætte Lund som en af flere konsulenter for en „uafhængig“, men vist nok endnu

⁶ Lund 2018, s. 279.

⁷ OBJ 2017, s. 11.

⁸ Lund 2018, s. 282.

⁹ Smst., s. 280.

¹⁰ Smst.

¹¹ OBJ 2017, s. 136 ff.

ikke udpeget historiker, der skal undersøge Sankt Petris nyere historie. Skolens talsmænd har ved flere lejligheder understreget, at undersøgelsen skal foretages „ohne wenn und aber“, men det har Lund åbenbart ikke fået at vide. I hvert fald præges hans anmeldelse af forsøg på at relativere, bagatellisere og undskylde de dokumenterede forhold på skolen.

At (mindst) 27 af de i alt 40 tyske lærere i perioden 1930-1945 var medlem af NSDAP undskyldes således med, at „organisationsprocenten i lærerstaben fulgte (...) tendensen hjemme i Tyskland“, hvilket ifølge Lund ikke burde overraske nogen.¹² Men dog ikke en og anden trods alt vil finde det overraskende, at andelen af NSDAP-medlemmer blandt de tyske lærere på en tysk-dansk skole i København var lige så høj som andelen af partimedlemmer blandt lærerne på en gennemsnitlig tysk skole i Det Tredje Rige? Især da Lund understreger, at medlemmer(ne) af NSDAP-fraktionen på Sankt Petri enten blev „hældt ud“ eller fyret i perioden 1933-1935.¹³

Bortset fra denne ikke uvæsentlige detalje er det påfaldende, at Lund undlader at anføre nogen kilde til sin påstand om, at organisationsprocenten blandt lærerne i Tyskland svarede til den, der gjorde sig gældende på Sankt Petri, altså ca. 68 procent. I forskningen er der nemlig enighed om, at ca. mellem en fjerdedel og en tredjedel af lærerne i Tyskland var partimedlemmer.¹⁴ Alt andet lige var sandsynligheden for at møde en tysk lærer med partibogen i ordenen altså 2-3 gange større på Sankt Petri Skole i København end på en skole i Tyskland!

Selv om Lund sætter spørgsmålstegn ved det berettigede i, at medierne har kaldt Sankt Petri for en „nazirede“,¹⁵ er det altså ikke helt uden grund, at andre opfatter Skolen som netop det.

Et andet af Lunds forsøg på at relativere den fremlagte dokumentation er, at det angiveligt skulle være svært at klarlægge partimedlemmernes motiver: „Skolens senere leder Hans Praetorius, som havde undervist der siden 1935, meldte sig ind i partiet i december 1938. Men hvorfor? Af opportuniste eller overbevisning? (...) Ansatte man f.eks. lærere, der i forvejen var partimedlemmer, eller meldte lærerne sig, som f.eks. Gustav Fröhberg, ind i partiet, mange år efter at de var an-

¹² Lund 2018, s. 281.

¹³ Smst., s. 282.

¹⁴ Michael H. Kater: *The Nazi Party*, Cambridge Massachusetts 1983, s. 92 (23,8 %); Keim 1995, s. 112 (25-30 %); Saskia Müller & Benjamin Ortmeier: *Die ideologische Ausrichtung der Lehrkräfte 1933-1945*, Weinheim & Basel 2016, s. 22f med note 25 (32 %).

¹⁵ Lund 2018, s. 281f.

sat? En undersøgelse i Skt. Petri-skolens regi skal i de kommende år forsøge at komme til bunds i disse sager¹⁶.

Vedrørende Lunds sidste spørgsmål kunne Sankt Petri have sparet konsulentonoraret. Svarene findes nemlig i den bog, Lund anmelder: Af de (mindst) 27 tyske lærere, der var medlem af NSDAP, blev en medlem i 1931, ti i 1933, fire i 1934, en i 1935, syv i 1937, to i 1938, en i 1939 og en i 1941; 16 af de 27 lærere var medlem af NSDAP inden ansættelsen på Sankt Petri, mens 11 blev partimedlem efter ansættelsen.¹⁷ Blandt de sidstnævnte 11, havde to været ansat henholdsvis (mindst) 7 og 6 år på Sankt Petri, da de blev optaget i NSDAP.¹⁸ Ingen af de øvrige ni lærere kan med rimelighed siges at være indtrådt i NSDAP „mange år“ efter at være blevet ansat på Sankt Petri, idet intervallet mellem deres ansættelse og partimedlemskab svingede mellem ca. 1 og ca. 4 år.¹⁹

Hvad så med Gustav Fröhberg, der ganske rigtigt blev partimedlem på et relativt sent tidspunkt, nemlig den 1.4.1941?²⁰ Fröhberg var imidlertid ikke ansat på Sankt Petri og slet ikke lærer, men prokurist,²¹ og det er derfor lidt af en gåde, hvorfor netop Fröhbergs forhold til partiet skulle kunne støtte en underliggende tese om, at visse lærere med partibogen i orden ikke var overbeviste nationalsocialister, men blot meldte sig ind i partiet, fordi det efterhånden blev opportunt.

Når man tager NSDAP's optagelsesprocedurer i betragtning, er det forståeligt, at Lund har problemer med at finde et eksempel på, at Sankt Petri Skoles tyske lærere ikke nødvendigvis blev medlem af NSDAP på grund af overbevisning. NSDAP var nemlig i udpræget grad et elitært parti, som man ikke sådan lige kunne melde sig ind i. Partiets medlemspolitik var konsekvent og gik ud på, at alle „anstændige“ tyskere skulle være medlem af en af „bevægelsens“ mange forgreninger og tilsluttede organisationer, f.eks. HJ, NS Frauenschaft, Deutsche Arbeitsfront og Nationalsozialistischer Lehrerbund (NSLB), men at kun „de bedste“ nationalsocialister skulle være medlem af „bevægelsens“ kerne, dvs. selve partiet.²² Man *ansøgte* om at blive medlem, og i hver eneste Ortsgruppe blev ansøgerens forhold nøje undersøgt, inden an-

¹⁶ Smst., s. 282.

¹⁷ OBJ 2017, s. 92f, 318 samt Bilag 6.

¹⁸ Smst., Bilag 6.

¹⁹ Smst.

²⁰ Smst., s. 368, 385.

²¹ Smst. samt Jürgen Beyer & Johs. Jensen (red.): *Sankt Petri København 1575-2000*, København 2000, s. 144.

²² OBJ 2017, s. 25 ff.

søgningen eventuelt gik videre for i bedste fald at nå frem til Partikancelliet, hvor man ofte havde lange ventelister. Der blev nemlig jævnlige indført midlertidige stop for optagelse af nye medlemmer, fordi man ikke ville overrendes af opportuniste, men kun ønskede at optage betingelsesløst hengivne aktivister.²³

Når Lund antyder, at Hans Praetorius tøvede så længe som muligt med at melde sig ind, kan det altså meget vel være en sandhed med modifikationer. Forklaringen på det relativt sene optagelsestidspunkt kan sagtens være, at Praetorius blev offer for et midlertidigt optagelsestop, og da han i øvrigt også var kasserer i NSLB's afdeling i Danmark (København og Nordslesvig),²⁴ må de lokale partifæller og sympatisører have opfattet ham som en overbevist nationalsocialist.

Efter at have udgivet *Det Tredje Riges Wer war was* i 2003 ironiserede den tyske historiker, Ernst Klee over de forsvarsmekanismer, der typisk fulgte i kølvandet på dokumentationen for „pæne“ tyskeres medlemskab af NSDAP.²⁵ Alt kunne forsvares og forklares på en sådan måde, at de pågældende på det nærmeste fremstod som misforståede modstandere af Hitler og nationalsocialismen.²⁶ Fremlæggelsen af dokumentationen for, at lignende forklaringer har præget Sankt Petris egen historieopfattelse og -skrivning i hele efterkrigstiden,²⁷ har i en vis grad genoplivet de af Klee omtalte forsvarsmekanismer,²⁸ og Lund giver sit bidrag i form af en affærdigende bemærkning om, at skolens jubilæumsudgivelser har „ignoreret den nazistiske påvirkning“.²⁹ På denne måde skrives ofrene helt ud af historien, omend Lund tager til efterretning, „at de jødiske børn efterhånden blev taget ud af skolen“.³⁰

Men i denne sammenhæng undlader Lund helt at spørge om hvorfor. I perioden 1930-1939 var de jødiske elevers gennemsnitlige „leve-

²³ Smst.

²⁴ Smst., s. 138.

²⁵ Ernst Klee: *Das Personenlexikon zum Dritten Reich. Wer war was vor und nach 1945*, Frankfurt a. M. 2015, s. 5.

²⁶ Smst.

²⁷ OBJ 2017, s. 136 ff.

²⁸ Jf. reportage og debat i *Berlingske* 29.5.2017, 31.5.2017, 2.6.2017, 11.8.2017, 22.8.2017, 31.1.2018, 6.2.2018; *Weekendavisen* 14.7.2017; *Kristeligt Dagblad* 7.2.2018; *Politiken* 25.2.2018; *Historie-online.dk* 15.8.2017 samt *Noter*, 216/marts 2018.

²⁹ Lund 2018, s. 282.

³⁰ Smst.

tid“ på Sankt Petri mindre end to år.³¹ Hvorfor? Hvis Sankt Petris egen undersøgelse virkelig skal ske „ohne wenn und aber“, skulle konsulenten måske overveje, om ikke realiteterne på skolen fremstår klarere, når man ser dagligdagen fra ofrenes perspektiv, end når man tager forbehold over for motiverne bag lærernes udbredelse af den national-socialistiske ideologi.³²

Foreløbig må vi konstatere, at ofrene ikke ser ud til at komme i fokus i Sankt Petris egen undersøgelse. Af kommissoriet for undersøgelsen fremgår nemlig, at den bl.a. skal klarlægge, hvilke kompromisser skolen indgik i forhold til jødiske elever under Danmarks besættelse.³³ Eftersom Skolen var „judenrein“ fra 1940,³⁴ var der naturligvis ingen kompromisser omkring jøderne og dermed heller ingen jødiske ofre! Sagen ville formentlig se noget anderledes ud, hvis man turde stille og undersøge spørgsmålet: „Hvorfor forsvandt jøderne fra Sankt Petri i løbet af 1930'erne“?

³¹ Beregnet på grundlag af skolens klasselister i perioden. Landsarkivet for Sjælland m.m. Sankt Petri Realskole. Elevfortegnelser 1921-1942. Pk. 220-221. Jf. OBJ 2017, s. 120ff.

³² Denne formulering er stærkt inspireret af Saskia Müllers synspunkter.

³³ „Grundlæggende ønskes det belyst, i hvilket omfang Sankt Petris situation afspejlede det danske samfunds generelle situation under Danmarks besættelse, og hvilket manøvrerum skole og kirke som følge heraf bevægede sig indenfor, samt hvilke kompromisser der blev indgået, f.eks. også i forhold til jødiske elever“. (<http://sanktpetriskole.dk/Files/Billeder/Dansk%20historie/Forskerkommission%20Sankt%20Petri%20Homepage.pdf>) (10.09.2018).

³⁴ OBJ 2017, s. 121.